

BESA

מרכז בגין-סאדאת
למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן

אסטרטגיה בת קיימא עקרונות לעדכון האסטרטגיה ותפיסת הביטחון הישראלית

ערן אורטל

עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 205

אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 205

**אסטרטגיה בת קיימא
עקרונות לעדכון האסטרטגיה ותפיסת
הביטחון הישראלית**

ערן אורטל

**אסטרטגיה בת קיימא
עקרונות לעדכון האסטרטגיה ותפיסת הביטחון הישראלית**

Israel needs a sustainable strategy

Eran Ortal

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א)
אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן 5290002
טל' 03-5318959
besa.center@biu.ac.il

ISSN 0793-1042

אפריל 2024

© כל הזכויות שמורות
תמונת שער: דובר צה"ל

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (מרכז בס"א) עורך מחקרים מכווני מדיניות בנושאים אסטרטגיים - במיוחד בנושאים הקשורים לביטחון הלאומי של ישראל ולמדיניות החוץ שלה - ובסוגיות אזוריות במזרח התיכון.

פרסומיו של מרכז בס"א מכוונים אל מקבלי ההחלטות הישראלים הבכירים במערכת הפוליטית, במסד הביטחוני ובשירות החוץ של ישראל, וכן אל הסגל הדיפלומטי, התקשורת, הקהילה האקדמית, מנהיגי הקהילות היהודיות ברחבי העולם והקהל המשכיל באופן כללי.

המרכז מקיים כנסים בין-לאומיים, הרצאות ותדרוכים המיועדים לקהל בין-לאומי ומקומי. באירועים אלה משתתפים מומחים מובילים בתחומם מן האקדמיה ואנשי מעשה מהארץ ומחו"ל. מרכז בס"א פיתח שיתופי פעולה פוריים עם מכונים מובילים בתחום המחקר האסטרטגי בכל רחבי העולם.

ועד מנהל

פרופ' אמנון אלבק, פרופ' גיל אפשטיין, פרופ' רמי גינת, פרופ' יהושע טייטלבוים, פרופ' ג'ונתן ריינהולד, פרופ' איתן שמיר.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' איתן שמיר
חוקרים: ד"ר אפרת אביב, ד"ר שי אטיאס, סא"ל (מיל') ד"ר רפאל בוכניק-חן, ד"ר זיו בורר, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, סא"ל (מיל') ד"ר שאול ברטל, אלוף (מיל') גרשון הכהן, ד"ר עדו הכט, השגריר מיכאל הררי, תא"ל (מיל') ד"ר מוני חורב, פרופ' יהושע טייטלבוים, פרופ' אודי לבל, ד"ר אלון לבקוביץ, סא"ל (מיל') דוד לוי, ד"ר יוסף מן, פרופ' שמואל סנדלר, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר אייל פינקו, ד"ר נתנאל פלמר, פרופ' אפרים קארש, ד"ר עוזי רובין, ד"ר אלישבע רוסמן, ד"ר עילי רטיג, פרופ' יונתן ריינהולד, אל"מ (מיל') שי שבתאי, מרן שגב, סא"ל (מיל') ד"ר דני שוהם, פרופ' שלמה שפירא.

מרכזת: אלונה ברינר

מנהלת משרד ושיווק דיגיטאלי: שני שריקי

עריכה באנגלית: יהודית לוי

אסטרטגיה בת קיימא עקרונות לעדכון האסטרטגיה ותפיסת הביטחון הישראלית

ערן אורטל

תקציר

על רקע כשלון השבעה באוקטובר קיימת הסכמה על הצורך לבחון מחדש את עקרונות האסטרטגיה הישראלית ותפיסת הביטחון. כבר כעת ברור שתידרש התעצמות צבאית ניכרת והשקעות ביטחוניות נוספות. עם זאת עלינו להיזהר מלחזור על שגיאות העבר. עוד מאותו הדבר - שיקום האסטרטגיה מבוססת ההרתעה, כוח אש גדול יותר, סדר כוחות רחב יותר, ביצורים עמידים יותר - כל אלה עלולים להתגלות כלא-מספקים ואף כמסיחים. המאמר יבקש לתרום לגיבושה של אסטרטגיה בת-קיימא. נעשה זאת לא באמצעות הצבעה על עקרונות שיש להוסיף לתפיסת הביטחון אלא באמצעות הצבעה על סוג הדיון הנדרש. בדרך נדון במקצת מהתכנים הרלבנטיים ונטיל ספק בחלק מההתגובות האוטומטיות למשבר.

תא"ל (מיל") ערן אורטל השתחרר לאחרונה משירותו הצבאי כמפקד מרכז דדו לחשיבה צבאית רב-תחומית. ספרו *המלחמה שלפני* (משרד הביטחון, 2202) עסק בצורך של צה"ל להשתנות, לאמץ גישות לחימה חדשניות, ולחדש גישת מלחמה מכריעה.

אסטרטגיה בת קיימא עקרונות לעדכון האסטרטגיה ותפיסת הביטחון הישראלית

ערן אורטל

מבוא

המלחמה בעזה וההתשה בלבנון מהווים סוף עידן באסטרטגיה הישראלית. בעבודה קודמת הצגתי שורת המלצות קונקרטיות על לקחים והתעצמות צה"לית נדרשת.¹ כעת, ניתן לעבור מהדיון הקונקרטי לזה העקרוני יותר - האסטרטגיה הישראלית וסוג הלמידה הנדרשת על מנת לגבשה.

במאמר ידוע, הולך גרשון הכהן בעקבות אבחנתם של חפץ ולינסקי ומזהיר מהפקת לקחים טכניים מבעיות הסתגלותיות המחייבות למידה שונה.² תגובות אוטומטיות לכישלון האחרון, כמו הקמתם של מכשולי גבול משופרים וגידול עצום בצה"ל עלולה להתברר בדיוק כן - כלקח טכני.

תפיסת הביטחון היא מערכת של הנחות יסוד, גישות אסטרטגיות עקרוניות וגישות עקרוניות למעשה המלחמה. כדי לסייע לדיון המחודש בתפיסה ובכוח הצבאי אציע את המושג "אסטרטגיה בת-קיימא".

אסטרטגיה בת-קיימא נובעת מהגיון תחרותי. היא לא רק מספקת מענה לאיומי האויב, אלא גם מאפשרת להתמיד במאמץ לאורך זמן ולהתמודד עם העובדה שהאויב מגיב, לומד ומסתגל. זוהי אסטרטגיה שנבנית ומנוהלת מתוך מודעות למתחים הפנימיים שבה. למשל - המתח שבין מענה מבצעי בעל יתירות וחוסן, לבין ניהול המשאבים ושימור האנרגיה לאורך זמן.

עקרונות אלה נדמים כטריוויאליים, כאלה שאינם דורשים אזכור, שהרי אסטרטגיה תחרותית היא תחום ידע עשיר.³ ואולם לקח השבעה באוקטובר, ברמה המהותית הוא של אסטרטגיה שלא הייתה בת-קיימא, שכשלה מלראות את הדרדור המתמיד במצבנו האסטרטגי והצבאי ושחיקת שולי הביטחון. אסטרטגיה שלא הסתגלה בהצלחה לתנאים המשתנים.

בעולם מושלם אסטרטגיה בת-קיימא היא מושג מיותר. אסטרטגיה שאינה עומדת במבחן זה לא ראויה להיקרא כך, שהרי כל אסטרטגיה אמורה להתבסס על הערכת-נטו מתמשכת ורעיון של תחרותיות בין הצדדים.⁴ אסטרטגיה שאינה כזו אינה אלא העדפה נגלית. מתקפת השבעה באוקטובר חשפה סדרת הנחות עבודה ועקרונות אסטרטגיים שהתהוו עם השנים, אך עמדו לדיון שיטתי, ביקורתי ומודע לעיתים רחוקות, ובכל מקרה לא השתנו ברמה מספקת. פז, שעסק רבות באופן בו ישראל מגבשת אסטרטגיה, הבחין בחולשות המובנות בנו.⁵ למרות האמירה הידועה של מינצברג⁶ על אסטרטגיה כדפוס חוזר של החלטות, במקרה שלנו ההעדפה הנגלית הייתה אמנם עקבית, אך שגויה. אסטרטגיה שלא הייתה בת-קיימא.

"התוצאות הבוגדניות ביותר וארוכות הטווח ביותר של פתרונות לא מערכתיים, הן הצורך הגובר במנות הולכות וגדלות של הפתרון".⁷ ממש כמו ברפואה, גם באסטרטגיה, שיכון כאבים הוא אינסטינקט ברוך, אך עלול להסתיר, לחפות ולהחמיר את הבעיה המערכתית האמיתית, עד כדי סכנה.

"תקיפת תשתיות, תוך כדי עמידה על העיקרון של 'אחריות מדינתית', עומדת בבסיס תפיסת הביטחון של ישראל". (עמוס ידלין)⁸

אסטרטגיית "הסבבים" או "מבצעי ההרתעה" הוליכה אותנו לעבר התממשותו של איום הולך ומחמיר. ניתחנו זאת לפני כעשור.⁹ למרות זאת היו מי שניסחו אותה כאסטרטגיה נבחרת ומודעת, לא רק סדרת החלטות נקודתיות.¹⁰ כדי להימנע מכשלון דומה בעתיד נכון בעיני להעמיד סדרת עקרונות לגיבוש אסטרטגיה בת-קיימא. המאמר יעסוק בחמישה עקרונות לדיון שיאפשר פיתוח אסטרטגיה בת-קיימא ובשאלות שיש לשאול. בסיכומו אטיל ספק במה שנדמה שהולך ומתהווה כיום כמוסכמות ביטחוניות חדשות - גידול דרמטי של צה"ל, מלחמות מנע כעקרון אסטרטגי ועוד.

עקרון א' - התמקדות באתגר, לא רק באיום

הדיון המבצעי שואף להרמטיות. כל מפקד שואף למענה מבצעי אולטימטיבי ביחס לאיום. ואולם לא תמיד ניתן לקיים את המענה המבצעי המושלם לאורך זמן. לעיתים התרופה בעייתית ממש כמו המחלה עצמה.

אציע הגדרה פשוטה. האיום מיוצג על-ידי האויב. לאויב יש עוצמה צבאית, כוונה שלילית ויכולת לממש תרחישי איום - "דרכי פעולה אפשריות". האתגר, לעומת זאת, שואל שאלה לא רק על האויב, האדום, אלא גם עליי, הכחול. האתגר עונה על השאלה - מדוע קשה לספק מענה עקרוני ומתמשך לאיום הזה? כיצד האיום מאתגר אותי ברמה העקרונית והמתמשכת?

למשל - מענה מושלם לאיום הטילים נגד הטנקים יהיה מערכת 'מעיל רוח' לכל רכב קרבי בצה"ל. אלא שהתקנת מערכת כזו על כל כלי הרכב הרלבנטיים תיקח עשורים רבים ותזלול משאבים עצומים. במעלה הדרך יתברר שבינתיים האויב השתכלל וכלי הרכב שכבר זכו להגנה, חשופים כעת גם לתורפות. ובכלל, הנ"ט מאיים גם על אזרחים, לוחמים ומבנים. האתגר, אם-כן, הוא לספק מענה מבצעי לאיום, שגם מתכנס למסגרת משאבים סבירה ושניתן יהיה להתאימו לשינויים במעלה הדרך.

תפיסת הביטחון הישראלית עצמה כוננה מתוך תפיסה עמוקה של אתגר. האיום האולטימטיבי כונה "מקרה הכל" - קרי; תרחיש מתקפה מצד כל צבאות ערב במקביל. המענה המתבקש הוא צבא קבע גדול וחזק המקיים נוכחות הגנתית קבועה בכל החזיתות וכוחות מחץ בעתודה. אך צה"ל לא נבנה כמענה מבצעי מושלם. זכורה התפטרות הרמטכ"ל ידן על רקע קיצוץ בלתי-אחראי בעיניו בתקציב הביטחון.

האתגר, כלומר הקושי שהעמיד "מקרה הכל", היה אתגר "מעטים מול רבים". האבות המייסדים הבינו כי צבא קבע גדול אינו מענה בר-קיימא. הוא פשוט גדול על מידותיה של מדינת ישראל הצעירה. הפתרון ניתן בדמותו של צבא שעיקרו מילואים, בגיבוי התרעה מודיעינית ועליונות אווירית. האסטרטגיה שנבחרה לא הייתה המענה האולטימטיבי אך היא הייתה בת-קיימא.

בתחום ההגנה במיוחד, צבאות לא אוהבים לקחת סיכונים. החומה הסינית, קו מז'ינו, החומה האטלנטית, קו זיגפריד וקו בר-לב, כולם היו קווי ביצורים מושקעים במיוחד. מיטב המענה המבצעי. כולם נפלו. נפילתם קשורה באבחנה בין אתגר לבין איום. חלקם היו מאוישים באיוש חסר בעת שנפרצו על-ידי האויב.¹¹ בשעת אמת התברר כי לא ניתן לאייש אותם כנדרש.¹² גם הקו באוגדת עזה היה מאויש בדלילות בבוקר השבעה באוקטובר. צבאות לעולם ימצאו עצמם תחת לחץ של

משימות שונות בגזרות אחרות. קו ביצורים בתת-איוש הוא מענה מבצעי נחות ביחס להגנה המבוססת על מעט כוח, אך נייד. ממענה מושלם, הוא הופך לתורפה.

לא רק איוש לאורך-זמן מהווה אתגר בתחום ההגנה המבוצרת.¹³ תשתיות צבאיות נבנות ביחס לאיום קונקרטי. לאורך הזמן האיום מתעדכן, אך התשתיות נוטות להישאר מאחור. מכשול ההגנה באוגדת עזה נבנה בעיקר כדי למנוע חדירת מחבלים במנהרות חוצות-גבול. עד שהושלמה בנייתו כבר התאים עצמו האויב באמצעות טכניקות עקיפות והתגברות על המכשול. קו זיגפריד הגרמני נבנה בשלבים שונים לפני ובמהלך מלחמת העולם השנייה. כשהועמד לבסוף במבחן בקיץ 1944 התברר שרבים מביצוריו פשוט אינם מתאימים לכלי נשק שפותחו בינתיים.¹⁴

מאיר פינקל הבחין בשלושה שלבים של בניין כוח אחרי מלחמות.¹⁵ השלב השני - הרחבה כמותית של המענה הקיים, הופך לדומיננטי בשנים שאחרי מלחמה קשה. מלחמת יום הכיפורים הביאה להכפלה ואף לשילוש סד"כ צה"ל בתחומים מסוימים, והיותה משתנה רב-משקל במה שכונה "עשור אבוד" בכלכלת ישראל. החל משנות השמונים נמצא צה"ל במגמת קיטון מתמשכת בסדר הכוחות שלו בעיקר בשל הקושי העצום לשמור את כשירות היחידות ואיכות פלטפורמות הלחימה. כלומר - תגובת הנגד למלחמת יום הכיפורים התבררה כאסטרטגיה שאינה בת-קיימא. וקטור צמצום הסד"כ שהתקבע מאז מחצית שנות השמונים התברר כבלתי ניתן לבלימה מאז. מי שקורא היום לגידול דרמטי של צה"ל אינו לוקח בחשבון את תוצאותיו של מהלך הגידול של שנות השבעים.

"אתגר" אם-כן, הוא שאלה מתקדמת יותר מאיום. הוא מחייב אותנו לשאול שאלות לא רק על האדום אלא גם על הכחול. הוא קשור לשאלת הקיימות של תפיסה שכן הוא מחייב לשאול שאלות כמו: האם נוכל להתמיד במאמץ הנדרש לאורך זמן? האם האמצעים והתשתיות יעמדו במבחן הזמן? איזה מאמץ יידרש כדי לעדכן את המענה המבצעי על ציר הזמן? מה הסיכוי שלנו לעשות זאת ביחס לאילוצים וצרכים אחרים?

לא יהיה זה מופרך לפעול להגדלת סדר הכוחות הצה"לי. עם זאת גידול חד מדי עלול להתברר כלא איכותי דיו ואף לפגוע בתחומי התעצמות חיוניים אחרים. ובסופו של דבר קיים סיכון להתשה עצמית שלנו במחזורים היסטוריים ובזבזניים של גידול-סד"כ וצמצומו החוזר.

עקרון ב' - דיון מערכתי

כישלונות גדלים כמו השבעה באוקטובר מחייבים תחקירים נוקבים ולקיחת אחריות אישית. זהו הכרח בל-יגונה. אך החיפוש אחר הנושאים באחריות נוגע רק לעיתים בכשלי העומק. לשם כך נדרש דיון מערכתי. דיון כזה נערך מתוך מודעות לכוחות המאתגרים הפועלים ברקע, וכך הוא מאפשר להסביר מדוע סדרה של החלטות, שכולן נראו סבירות בשעתן, הביאו במרוצת השנים לתוצאות קטסטרופליות.

אמחיש בדוגמה: ריבוי תיקי שחיתות בעולם הרשויות המקומיות עשוי להעיד על בעיה מערכתית. בזהירות רבה, מבלי שחקרנו את הסוגייה ולצורך ההמחשה בלבד - נראה שהסמכויות של דרג השלטון המקומי ברישוי עסקים ובניה הופך את התחום לקבוצת סיכון. ריבוי כתבי האישום מחזק את ההשערה הזו. קשר הון-שלטון מתגמל בתוצאות פוליטיות חיוביות, והפרדה בין אינטרסים זרים לבין ממשל מקומי גוררת משוב שלילי. נבחרי ציבור סבירים וישרים שלא מתאימים עצמם לנורמות הא-פורמליות השליליות, מסתכנים באבדן מקורות המימון לקמפיינים הפוליטיים שלהם. אין בניתוח הזה בכדי לנקות נבחרי ציבור מאחריותם הפלילית. רחוק מכך. עם זאת אכיפה קפדנית יותר של החוק, מקרה אחר מקרה, ככל הנראה לא תיצור תיקון מערכתי. רק תיקון מבני של המערכת, אחרי בחינה וניתוח של הפגום בה, עשוי לחולל שינוי.

גם כישלון השבעה באוקטובר מוסבר ברבדים שונים - חלקם נסיבתיים ואחרים עקרוניים יותר.

רמת הדיון הראשונה נוגעת בכישלון המודיעיני. תרחיש מתקפת הנוחב'ה היה ידוע לצה"ל ואף היה נושא לאימונים של אוגדת עזה וגופים אחרים. ברור גם שמידע מקדים התקבל, אך נבלע ברעשים אחרים וסונן תחת ההערכה כי חמאס "מוחלש ומורתע". אמנם ניתן לעשות יותר כדי להימנע מכישלונות מודיעיניים בעתיד, ויש לכך חשיבות. עם זאת מודיעין הוא עסק עתיר סיכון במהותו. בכל מקרה יש להניח כי הוא עלול להיכשל שוב.

רמת הדיון השנייה נוגעת להיערכות המבצעית בקו. אוגדת עזה הייתה מאוישת בדלילות. דלילות שהוחמרה בשל חופשות החג ומתיחות בגזרות אחרות. סבירות החלטות הכוננות בצה"ל ערב מתקפת החמאס היא רמת ניתוח חשובה, אך גם

היא נקודתית. דילמת השמיכה הקצרה היא אינהרנטית, והמקצוע הצבאי במהותו הוא ניהול סיכונים מורכב. וסיכונים עלולים להתממש.

רמת דיון שלישית נוגעת לקבלת ההחלטות הפוליטית. מדיניות ממשלות ישראל העדיפה את שלטון חמאס כחלק מאסטרטגיה לפיצול הזירה הפלסטינית.¹⁶ זו הייתה אסטרטגיה שגויה גם בזמן אמת. עובדה היא שרק לעיתים רחוקות הודו מקבלי ההחלטות במדיניותם זו. התועלת העתידית במסקנה זו, בנסיבות שנוצרו, היא נמוכה.

רמות הדיון האלה הן, אם-כן, מוטות-סיכון מטבען. ההפתעה לא אמורה להפתיע.

שלוש השאלות הללו יוותרו בגדר תחקיר פרסונאלי לגבי סבירות ההחלטות שהתקבלו. כמו באנלוגיה על מערכת השלטון המקומית, רמות הדיון הללו אינן פסולות או בלתי-נדרשות, הגם שבמקרה הזה אין בהן ממד פלילי. עם זאת, הן אינן מספיקות כבסיס לגיבוש אסטרטגיה טובה יותר. שיח האשמה והאחריות אף עלול להסתיר את המערכת הסמויה מן העין ולהפריע בגיבוש אסטרטגיה מתוקנת.

בעיית העומק של האסטרטגיה הישראלית ביחס לחמאס-עזה היא מרחב החסינות שניתן לחמאס כדי לבנות את כוחו, להתעצם, ולהיפרס על הגדר תוך שחיקת מרחבי ההתרעה והאבטחה. אך על אף שזהו לב העניין בעיני, לא די בהיקש הישיר, כפי שנוסח בדו"ח חברת Mind Israel:

"תפיסת הגנה חדשה לישראל לכל גבולות ישראל" ו-"שיקום ההרתעה ומדיניות אגרסיבית למניעת התעצמות של צבא עוין על גבולותיה של ישראל."¹⁷
או בהמלצה דומה של מתניה ובכרך לאימוץ "רגל המניעה" באסטרטגיה הישראלית, בין היתר לאור "ירידתה" של רגל ההכרעה.¹⁸

דיון מערכתי, כזכור, מניח שמקבלי ההחלטות הקודמים היו אנשים סבירים. המלצה בנוסח "תפיסת הגנה חדשה", חייבת להקשות: מדוע שתפיסת ההגנה שלנו תהיה חכמה יותר? הרי גם התפיסה הקודמת הייתה פאר-היציירה לשעתה.

גם "מדיניות אגרסיבית למניעת התעצמות" היא בעצם האשמה פרסונלית במסווה. כלום, מקבלי ההחלטות הקודמים פשוט לא חשבו להיות אגרסיביים מספיק? אלה

המלצות שנדמות ככאלה הקולעות לשורש הבעיה, אך למעשה הן מחמיצות את השאלה המערכתית. "מדוע ההגנה שלנו, שמיטב האנשים והאמצעים הושקעו בגיבושה בניינה וקיומה, נמצאה ככושלת?" ו-"מדוע נמנעו מקבלי החלטות רבים, כולם סבירים, באורח שיטתי מטיפול בהתעצמות האויב בעזה ובלבנון?"

במשך שני עשורים הנהגות צבאיות ופוליטיות שונות, כולם הורכבו ממנהיגים מנוסים ומסורים, או לכל הפחות סבירים, העדיפו שלא "למנוע באופן אגרסיבי" את בניית צבאות הטרור על גבולותינו. משחק האשמה בין-דרגי הוא אולי מעניין, אך לא מקדם את האינטרס הביטחוני והפקת לקחים בדרך לאסטרטגיה טובה יותר, בת-קיימא.

"מניעה אגרסיבית" לא ננקטה מכיוון שההרתעה המפורסמת פעלה לשני הצדדים.¹⁹ ברגע שהאויב צבר לעצמו סף מינימלי של יכולת להטריד את העורף הישראלי מצד אחד, ולגבות מחיר מזה"ל במקרה של מתקפה לשטחו מצד שני, הוא מצא עצמו נהנה ממרחב חסינות.²⁰

תופעת העומק האמיתית, אם-כן, היא היעדרו של מענה צבאי הכרעתי משכנע, שמחיריו נסבלים, ביחס להתהוות ההדרגתית של סוג האויבים החדש. בהיעדר פתרון צבאי ישיר לאיום צבאי ברור ובנוכחותה של הרתעה הדדית, התפתחו אצלנו תפיסות מענה עקיפות ובעייתיות. צוואר הבקבוק ל"מניעה" הוא יכולת ההכרעה. הגישות העקיפות הביאו לדחיית ההתמודדות ולהחמרת האיום מסיבוב לסיבוב.

צה"ל עצמו הגיע למסקנה הזו באופן רשמי במסגרת תפיסת ההפעלה שפורסמה בשנת 2020 -

"למרות נחיתותו הטכנולוגית והמשאבית הצליח האויב לגבש גישה צבאית שמאפשרת לו לאתגר את מדינת ישראל (...) לצה"ל נדרשת תפיסה ויכולת צבאית שיאפשרו לו לפרק את המערכת הצבאית המאיימת, ליצור תנאים בסיום המלחמה שיקשו מאוד על האויב מלשוב ולהתעצם, ולייאש אותו מגישתו הצבאית של צבאות-טרור מבוססי נשק תלול מסלול."²¹

השחיקה ההדרגתית בגישתנו ההכרעית למלחמה מאז שנות התשעים, בעיקר מטעמים צבאיים אובייקטיביים של השתנות האיום, אך גם מטעמים נוספים, היא

ההסבר החשוב יותר לדחיינות האסטרטגית שתוארה. אם לא נפתור את הבעיה הזו, נגזר עלינו להישאר לכודים באותו מבוי סתום.

עקרון ג' - שיבוש אסטרטגי ואפקטיביות צבאית ישירה

"משקל הכובד עבר בה (בדוקטרינה - ע.א) מתמרון קרקעי נרחב בשטח האויב להפעלת אש מנגד מדויקת (משטחנו ככל הניתן) ולמהלכים קרקעיים מוגבלים. (...) השינוי הזה מתאפשר במידה רבה עקב ההתפתחות הטכנולוגית בשדה הקרב. מהלך משלים נוסף הוא פיתוחו וקידומו של מרכיב ההגנה וההתגוננות במתארים השונים."²²

"מול מתארי טרור (...) בהיעדר הכרעה ברורה בשדה הקרב – יוצרים מנגנון סיום זמני ולא סופי המפסיק את האלימות ומקבע מציאות אסטרטגית סבירה"²³

"יש צורך – ברמה האסטרטגית – לנסות להפחית ככל הניתן את התופעה הזאת (התבססות טרור במרחבי הפקר לא-משילים - ע.א) ולפעול ליצירת **כתובת אפקטיבית שניתן לדרוש ממנה אחריות** (ההדגשה שלי ע.א)"²⁴ (מרידור ואלדדי)

ציטוטים אלה מתוך תמצית דו"ח מרידור לתפיסת הביטחון מעידים על התפיסה הכללית שרווחה בקרב רבים ממעצבי אסטרטגיית הביטחון שלנו לפני כשני עשורים. תפיסה זו הכירה בצדק בשינויים חשובים בסביבה הביטחונית. מצד אחד, איומי טרור במרחבים שאינם נמשלים על-ידי מדינות. מצד שני התפתחות טכנולוגיה צבאית של אש מדויקת מנגד, ומרכיבי התגוננות.

גרשון הכהן ניתח את התהליך ההדרגתי במהלכו ויתרה ישראל על חתירה למענה צבאי ישיר לאיומים המתפתחים.²⁵ אך גם לפני שני עשורים היה ברור כי אש מנגד (מסמך מרידור אף מדגיש - משטחנו ככל האפשר), אפילו אם היא מדויקת ומבוססת על מודיעין, אין בכוחה לעצור את הרקטות.²⁶ כמה מהתוכניות האופרטיביות של צה"ל אחרי הנסיגה מלבנון נפתחו בהצהרה בנוסח "לא ניתן להפסיק את ירי הרקטות באמצעות אש מנגד". לכן, מבלי שאמרו זאת במפורש, ניסחו כותבי דו"ח מרידור אסטרטגיה של עקיפת הבעיה הצבאית באמצעות פניה ל"כתובת אפקטיבית". כתובת זו אמורה הייתה להיות מורתעת יותר מעוצמת האש של צה"ל מאשר ארגוני הטרור.

”מוטב לישראל, שאינה מתכוונת לחזור ולשלט ברצועה (...) להמשיך במתכונת הנוכחית של הסדרה שקטה מול חמאס.²⁷”

אסטרטגיה נדרשת לכלול מרכיב של הסתגלות למציאות משתנה. לורנס פרידמן כינה זאת ”דיאלקטיקה של רצונות.²⁸ בשנת 2006, שנת הגשת דו”ח מרידור המקורי, כבר ניתן היה להבחין כי סדרת ההנחות עליה נשענה אסטרטגיית ”האחריות המדינית” ומנופי הרתעה באש אווירית אינה בת-קיימא.

מה הפך אותה לכזו? בקצרה - הניסיון לעקוף את הבעיה, תחת הצורך להתמודד איתה. בחינה ביקורתית פשוטה של הנחות היסוד עשויה הייתה לערער על תקפותן בזמן אמת:

1. בראשית העשור הראשון של המאה הנוכחית ניכר היה כי ארגונים מהסוג של חזבאללה בלבנון, וחמאס בעזה (גם תחת השלטון המתערער של הרשות הפלסטינית שם בשעתו), הם כוחות דומיננטיים בשטח. דומיננטיים יותר מ”המדינות המארחות”.

2. אסטרטגיית האחריות המדינית של לבנון (וסוריה) נוסתה כמה וכמה פעמים ברצועת הביטחון בשנות התשעים. לאורך זמן היא לא הביאה לדעיכת הלחימה שם אלה להפך - להפיכת חזבאללה לגורם צבאי לגיטימי ודומיננטי. בשנת 2006, עת הוגש הדו”ח, כבר היה ברור כי חזבאללה שאחרי הנסיגה מלבנון הוא כוח צבאי חזק וכי ממשלת לבנון אינה מקיימת מנוף-אכיפה של ממש כלפיו.

3. מבחינה הגיונית, ארגוני הטרור התפתחו על גבולותינו ופיתחו את כלי האש תלול המסלול כתשובה לעליונות של צה”ל במודיעין ובאש. הם סיגלו לעצמם גישת לחימה שבמרכזה הימנעות מכוח האש הישראלי ורכישת כוח אש משלהם.²⁹ ביסוס האסטרטגיה על עוצמה אווירית נעדר היה מניסוח האתגר - למה ש”עוד מאותו הדבר” ישבש את הסתגלות האויב במהותה לעוצמה אווירית.

4. ההצבעה על התפתחות יכולת מיגון והגנה בדו”ח עשויה הייתה להוות תשובה מסוימת לסוגיה הקודמת. אלא שגם כאן נעדרה העלאת הקושי המתבקש. עד כמה תוכל מדינת ישראל למגן את עצמה למול מגמת התפתחות האש - בכמות, בטווחים ובדיוק? מגמת ההתפתחות הזו הייתה ידועה או לכל הפחות מתבקשת כהנחת עבודה. ולגבי מערכות יירוט טילים - על כמה מהעורך ניתן יהיה

להגן? למשך כמה זמן? כיצד יגיב האויב להתפתחות הזו? לטובת מי ייטה מרוץ חימוש בין תוקף למגן? שאלות אלה עלו בזמן אמת לפני ועם כניסת כיפת ברזל לשירות מבצעי.³⁰

אסטרטגיה בת-קיימא היא כזו שמפנימה כי איננו פועלים במעמד צד אחד. אסטרטגיית "האחריות המדינתית" שיקפה בעיקר כוונות טובות ותקווה לתום עידן המלחמות הקשות. אלא שכידוע, תקווה אינה תוכנית עבודה.

"ישראל (לא תוכל - ע.א) להבליג ותהייה חייבת להגיב באופן לא פרופורציונאלי כדי להבהיר שמדינת ישראל לא תסבול כל ניסיון לפגוע בשקט (...). וכדי לייצר משוואת הרתעה אפקטיבית. (גבי סיבוני)³¹

"הפגיעה הקשה בלבנון, הרס בתים ותשתיות וסבל של מאות אלפי אנשים הם הדברים שיכולים להשפיע יותר מכול על התנהגותו של חזבאללה. ההשפעה על חזבאללה ונכונותו להפסיק את המלחמה עקב צעדים מצד ישראל מהסוג שתואר כאן נובעת הן מהשפעה פנימית והן מהשפעה חיצונית". (גיורא איילנד)³²

כל עוד המשיך צה"ל להתקשות בהצבעה על חלופה צבאית ישירה ואטרקטיבית לטיפול באיומים שהתפתחו, חלופה שלא מבטיחה רק "דם יזע ודמעות", התקווה, בדמות "מנופי הרתעה" הייתה לאסטרטגיה המועדפת.

מדוע התקשינו להצביע על מענה צבאי ישיר לבעיה?

ארגוני הטרור שהתפתחו בגבולות לא נולדו במקרה. במציאות של דומיננטיות צבאית ישראלית שהתוותה בשלהי המאה הקודמת, היוו חזבאללה וחקיינו המאוחרים יותר שחקנים משבשים.³³ חדשנות משבשת מונעת מהשחקנים החזקים להתחרות באפקטיביות באמצעות עוצמותיהם המובנות. בתנאים כאלה "עוד מאותו הדבר" היא אסטרטגיה שנועדה להיכשל.

כמו תאגידים גדולים, גם צבאות סובלים מנטייה לשמרנות זהירה, מטעמים מובנים. בראשית המאה הנוכחית כבר היו מפעלי המודיעין והתקיפה האווירית של צה"ל לקומפלקס גדול ובטוח בעצמו. הם היו בטוחים ביכולתם להשתפר מבצעית, וכמובן שלא ראו לנכון להניח למרכז הכובד הצבאי לנדוד למקומות

אחרים. לעומתם, עולם היבשה בצה"ל צפה בעיניים כלות בירידה מוחשית וברורה ברלבנטיות האסטרטגית שלו. סגירת יחידות, הסטת תקציבים לתחומים אחרים והצבעה של מיטב הנוער ברגליים - ממסלולי פיקוד למסלולים טכנולוגיים. עם זאת, בגדול, היבשה ראתה את התפתחות תופעת האש לעורף ישראל כבעיה של מישהו אחר. האלטרנטיבה שהיא הציעה - כיבוש דרום לבנון או רצועת עזה, וטיהור ממושך ועקוב מדם, נדמו יותר כבעיה מפתרון. דם יזע ודמעות, לאו-דווקא עם ניצחון בסופו.

צה"ל הגיב לאיום האש באמצעות הקמת מערך הגנה אווירית, שגם הפך לגדול ומשוכלל ברבות השנים מתוך תחרות צמודה עם האיום המתגבר. אך האסטרטגיה הישראלית לא הצליחה לשבש את השיבוש. הגנה לבדה לעולם לא תהפוך את הקערה. וכך, מסבב לסבב, מתביעת "אחריות מדינית" מלבנון ומ"חמאס", הלכה טבעת האש סביבנו והתהדקה.

כל עוד לא היכרנו בהיותנו "משובשים", התקשינו לקיים דיון ביקורתי באסטרטגיה שלנו. ברון, למשל, סבר כי הפעלת הכוח האווירי במלחמת לבנון השנייה "המחישה לחזבאללה את המבוי הסתום אליו הובילה תפיסתו האופרטיבית"³⁴. רק משהבשילה בצה"ל ההכרה בהיותנו "משובשים", החלה להתהוות גם מגמת שיבוש נגדי. תפיסת ההפעלה שנוסחה בצה"ל בשנת 2019 הכירה, כאמור, בתופעה. היא גם הציעה וקטור שינוי - לא רק תיקוף רשמי נוסף לגישה הכרעיתית,³⁵ אלא מודרניזציה הממוקדת בכוחות היבשה ופיתוח יכולת הכרעה מותאמת לנסיבות שהתהוו.³⁶ אך היה זה מאמץ מאוחר מדי, שתורגם לווקטורים מוגבלים מדי של בניין כוח. התפיסה חתרה להעברת המלחמה לשטח האויב כעקרון מובהק, ושמה דגש על המתקפה הקרקעית, אך נמשך בה הדגש גם על מכונת המודיעין והתקיפה. התוצאה הייתה תוכנית בניין כוח שהיו בה התנעות חדשניות חשובות, אך ככלל המשיכה להשקיע את מירב המשאבים בגישת האש האווירית.

אסטרטגיה בת-קיימא חייבת להישען על יכולת צבאית מעשית וישירה. עוד על כך בדיון בעקרון הבא.

עקרון ד' - גישה בריאה לחדשנות צבאית

משקיפים צבאיים רבים נוטים לספקנות בבואם לדון בחדשנות צבאית. ל-RMA הוא נתפס כמכלול רעיונות צבאיים לא-ריאליים שהולידו, בין היתר, את הגישה הקלוקלת של מנופי-אש עקיפים והתרחקות מגישות של התנגשות כוחות ישירה.³⁷ מהצד השני, צבאות נדרשים להכיר בשינויים ובמידת הצורך - לשבש בחזרה. אבקש להגדיר כאן שתי גישות קיצוניות, וגישה שלישית - רצויה.

אורתודוקסיה צבאית - האורתודוקסיה הצבאית חשדנית מאוד כלפי רעיונות חדשים. היא מדגישה, בצדק, את הערך העצום של אלפי שנות ניסיון אנושי בעולם המלחמה ואת העקרונות הקבועים בה. היא בעיקר חשדנית כלפי אימוץ טכנולוגיות חדשות בחשש שמא ישתמע כי אלה מערערות על תוקף העקרונות התורתיים הקבועים. האורתודוקסיה כל-כך חושדת בחדש, שהיא עלולה להגיע לכדי סירוב להכיר בכל שינוי עקרוני ומכאן שגם בצורך להסתגל. בצה"ל, למשל, מפקדי יבשה נוטים לעיתים לאורתודוקסיה. השתכללות אמצעי האש של האויב, לפי גישה שנשמעה שם במשך שנים, לא צריכה לשנות את היבשה במהותה, כי "כשבתל-אביב יפלו מגדלים מדינת ישראל תפעיל אותנו למרות האבדות הכבדות הצפויות".³⁸ כלומר - לא אנו צריכים להסתגל למציאות האסטרטגית והמבצעית שנוצרה, אלא מקבלי ההחלטות. באורתודוקסיה יש מידה של התרפקות רומנטית על ימים בהם "היינו מוכנים להקריב", "המפקדים היו תחבולנים" ואף על הצורך להילחם מלחמות ארוכות יותר ויותר. האורתודוקסיה היא תגובת-נגד רעיונית לאיום, לפחות כפי שהוא נתפס, של הגישה ההופכית - הפרוגרסיבית. מעניין שצבאות נוטים להתהדר בערכים אורתודוקסיים נכונים וראויים - חתירה למגע ולניצחון בהתבסס על פיקוד ואנשים - אך ממעטים לצאת להילחם בפועל בהתבסס על אלה בלבד. זהו מתכון לשיתוק.

פרוגרסיביות צבאית - פרוגרסיביות צבאית נוטה להעריך הערכת-יתר את החידושים בטכנולוגיה ואת השינויים בסביבה האסטרטגית ואופי העימותים. בשלהי המאה הקודמת היו שמיהרו להצהיר כי אופי העימותים כל-כך השתנה, עד כי המשמעות של מושגים אופרטיביים כמו "הכרעה" היטשטשו לבל-הכר. אפילו הגיאוגרפיה עצמה, כמו-גם נוכחות כוחות בשדה הקרב, איבדו ממרכזיותם. לפרוגרסיביים

נטייה משיחית להאמין כי ההיסטוריה מתקדמת לעבר עתיד טוב יותר. ג'וליו דואה האמין כי הפצצות מהאוויר ייתרו את המלחמה בחזית. בשלהי המאה העשרים היו שהאמינו כי חימוש אווירי מדויק הוא שיאפשר את חזונו של דואה, עקיפת התנגשות המסות בקרקע, לאפשרית. בעוד האורתודוקסיים נוטים לדבקות עיקשת במושגים צבאיים קבועים, הפרוגרסיביים מייצרים מערכת מושגית אלטרנטיבית. במקרה הישראלי - "מנופים אסטרטגיים", "אחריות מדינתית" ו"גביית מחיר כבד". המושגים האלה התבררו כאשליה. חזבאללה וחמאס אינם מדינות, התמסדותם לא קירבה אותם לתחושת אחריות לרווחת האוכלוסייה וגובה המחיר שגובה ממנה ומהמדינות המארחות התברר כשיקול משני בלבד בתפיסתם. שפירא תיאר תכונה דומה בשם "אדפטיביות יתר". כלומר - העובדה שצה"ל מתאים עצמו לנסיבות משתנות באופן כה קיצוני, עד כי הוא נוטה לנטוש אתגרים בסיסיים.³⁹

חדשנות קונסרבטיבית⁴⁰ Conservative Innovation - החדשנות המשמרת היא, לשיטתי, הגישה הבריאה יותר. המרכיב השמרני בה נוגע למסגרת של תפיסת הביטחון והיעדים הלאומיים. היא נוטה להיות מאוד זהירה באשר לשינוי במרכיבים אלה. התשובה של אסכולה זו לאבחנה כמו "קשה להכריע ארגוני טרור מבוססי רקטות", היא - בואו נברר למה. מה השתבש וכיצד ניתן לתקן. במקום לשנות את המסגרת, כמו הנטייה הפרוגרסיבית, או לדבוק בשיטה - כמו באורתודוקסיה, החדשנות הקונסרבטיבית שואלת מה ניתן לחדש בשיטה כדי לאפשר למסגרת להחזיק. בעשור האחרון התקיימו בצה"ל תהליכי למידה רבים שעסקו בפיתוח גישות לחימה חדשות, מותאמות יותר לאויבים שהתהוו. המניע לחדשנות היה הצורך לשמר את האסטרטגיה הבסיסית של מדינת ישראל, למרות השתנות הנסיבות המבצעיות. האסטרטגיה הזו תמיד חתרה לקיצור המלחמה, העברתה לשטח האויב והסרת האיום הצבאי לפרק זמן משמעותי.

הטרגדיה של גיבוש אסטרטגיה ביטחונית היא שחלקים גדולים של הארגון מצויים בדרך-כלל בשני הקצוות הלא-ריאליים של הספקטרום. במקרה שלנו, היבשה למדה לראות בחידושים טכנולוגיים איום על מהותה⁴¹ - כוח המבוסס על מאסה, ניידות ומנהיגות. המודיעין, האוויר, ורוב הכוחות הטכנולוגיים, לעומת זאת, נטו לדבוק בחזון לא-ריאלי של מלחמות אוטופיות מוטות עוצמה אווירית ודלות סיכונים.

אסטרטגיה אינה רק אינטרסים וכוונות. היא תלויה בשיטות צבאיות וביכולות מבצעיות. צ'רצ'יל, שהיה מדינאי שמרן (הגם שהחליף נאמנויות פוליטיות כמה פעמים), עודד ותמך באופן פעיל בחדשנות צבאית בכוחות המזוינים והיה ידוע ביחסו הביקורתי להנהגה הצבאית המקובעת מדי לטעמו. בספרו "הפיקוד העליון" מתאר אליוט כהן את התפקיד הקריטי של מנהיגים פוליטיים בחידוש הגישה למלחמה.⁴² במדינת ישראל הדיון שמור לתוככי הארגון הצבאי. הדרג הפוליטי אינו מרבה לדון ברמת עקרונות האסטרטגיה ובכלל, וודאי שלא ברמת החדשנות הצבאית בפרט, ולכן נותר לכוד במרחב תמרון אסטרטגי הולך ונסגר.

עדכון תפיסת הביטחון הישראלית ללא גישה חדשנית לאופי המלחמות יהיה משול לבניית צה"ל בשנות החמישים תוך התעלמות מגישת המלחמה הממוכנת, או לגיבוש תפיסת שיטור עירונית מבלי להביא בחשבון את תרומתן של מצלמות אבטחה. הצגת הטכנולוגיה כאילו היא האחראית לכישלון אוקטובר מסכנת אותנו בכישלון נוסף. אם נתעלם מהמרחב בו מתחברות תורות-לחימה, טכנולוגיה, מודיעין וספקנות בריאה נישאר לכודים בין אורתודוקסיה לבין פרוגרסיביות. מתכון בדוק לאסטרטגיה שאינה בת-קיימא.

על-מנת לנקוט בגישה של חדשנות קונסרבטיבית נדרש להסכים על המסגרת העקרונית אותה אנו שואפים לשמר. כלומר, מתבקש דיון בהנחות היסוד שבבסיס האסטרטגיה שלנו.

עקרון ה' - הנחות היסוד

הנחת היסוד הראשונית ביותר בתפיסת הביטחון הישראלית היא האסימטריה הבסיסית. העובדה שמדינת ישראל אינה מסוגלת לנצח את הערבים, אלא רק להכריע את האיום הצבאי מצדם מפעם לפעם. הערבים, לעומת זאת, בהחלט יכולים לקוות לניצחון מוחלט ביום מן הימים.

"בעשורים האחרונים התהפכה האסימטריה הצבאית, וישראל, הנלחמת בחזבאללה ובחמאס ואפילו במדינות כמו סוריה או איראן, נהנית מיתרון צבאי מובהק. היתרון הזה בא לידי ביטוי באיכות של מערכות הנשק, בסד"כ, בטכנולוגיה ובמשאבים". (עמוס ידלון)⁴³

אסכולת החשיבה שהניחה כי ישראל נהנית מאז שנות התשעים מיתרון קבוע ומובנה מול אויביה שינתה את הנחת היסוד של הביטחון הלאומי שלנו.⁴⁴ על אף שלכאורה היה זה שינוי גלוי ומדובר, בפועל נוצרה הנחת יסוד סמויה לפיה ישראל נהנית ממעמד מעצמתי. הנחת יסוד סמויה אינה כזו שלא נזכרת בשיח האסטרטגי, אלא כזו שאינה מבוררת די הצורך. כל עוד השינוי לא נדון באופן ביקורתי, ולא אותגר ברמה המעשית, נוצרה הנחת יסוד סמויה ושגויה ובעקבותיה שגיאה מתמשכת ומעמיקה באסטרטגיה.

נכון, מדינת ישראל מצאה את עצמה מאז שנות התשעים נלחמת מלחמות גרילה ללא אויבים קונבנציונאליים חזקים. נכון, מדינת ישראל צמחה מעריכת הביטחון כלכלה, אוכלוסייה וטכנולוגיה והפכה לכוח בולט באזור. ועדיין, אסטרטגיה, ודאי תפיסת ביטחון עקרונית, אינה מניחה תמונת מצב, אלא מגמה. עשורים לפני שנוסחו הדברים שצוטטו לעיל כבר היה ברור כי מרכז הכובד האזורי עובר מהעולם הערבי לאיראן. הציר האיראני-סורי-חזבאללאי היה חי פעיל ובוטט כבר בימי רצועת הביטחון, הגם שבאיזונים אחרים בין שחקניו ביחס להיום. ההנחה לפיה מדינת ישראל תמשיך להנות מיתרון איכותי יציב במונחי אמל"ח משאבים וטכנולוגיה ביחס לציר האיראני הייתה כבר אז, במיטב, בעייתית. היא שקללה בחסר את יכולתה של איראן להדביק במהירות פערים טכנולוגיים והפחיתה דרמטית בפוטנציאל המשק האיראני. תפיסת ביטחון צריכה להתחשב בפוטנציאל ובמגמה, לא בתמונת המצב הרגעית.

חזבאללה וחמאס אמנם קטנים מצה"ל ונחותים ממנו טכנולוגית, אך הם מהווים קצה אופרטיבי של פוטנציאל אנושי וצבאי אין-סופי כמעט, הממומן, מצויד ומכוון מאיראן. ולכן את נוכחותם בגבולותינו וההטרדה המתמשכת מהם נכון לראות כאמצעי התשה והרתעה איראניים כלפי מדינת ישראל.⁴⁵ בהקשר הזה הנחת היסוד הבן-גוריונית לגבי הא-סימטריה הבסיסית לרעת ישראל מעולם לא הייתה נכונה יותר. אם הסכמנו על כך, ברור שמבצעי ענישה חוזרים ונשנים ללא הסרת האיום, או "אסטרטגיה הגנתית" כפי שכינה זאת ינאי, משחקים לידי איראן בתחרות הגדולה.⁴⁶ הפרדוקס הוא שדווקא בשנים בהן העמדנו את האיום האיראני במרכז, ניסחו אצלנו את ההתשה והמבוי-הסתום בגבולות כאסטרטגיה ישראלית רצויה.⁴⁷

גם המונחים "הכרעה" ו"ניצחון מוחלט", שחזרו להיות פופולריים בימים אלה, מחייבים בחינה ביקורתית בראי הנחות היסוד. בשיח הפופולרי הפכה המילה הכרעה לשם נרדף לניצחון,⁴⁸ ומכאן קצרה הדרך ל"ניצחון מוחלט". אך רעיון ה"הכרעה" נולד בתפיסת הביטחון הישראלית דווקא כמושג מינימליסטי, על-מנת לשקף את העובדה שלמדינת ישראל אין פוטנציאל לניצחון פוליטי בדרך מלחמתית. "הכרעה" גילמה את האסימטריה לרעתנו. זהו מושג השמור לרמה הצבאית - צה"ל נדרש במלחמה לפרק את המערכת האופרטיבית ולהסיר את האיום המיידי - ותו-לא. מלחמה ישראלית-ערבית מוצלחת ככל שתהיה, לא תשנה את העוינות הבסיסית ואת הכוונות השליליות נגדנו. רק רצף הכרעות לאורך עשורים, או כפי שניסח ז'בוטינסקי במאמרו המפורסם "כאשר בקיר הברזל לא נראה אף לא סדק אחד",⁴⁹ עשוי לשנות זאת. לתרגם עליונות צבאית להישג מדיני.

הנחות יסוד הן, אם-כן, פריזמה מעשית מאוד לתפיסת המציאות. רבים מנתחים, בצדק, את מבצע חומת מגן וסדרת המבצעים שבעקבותיו עד לשנת 2007 לערך, כהכרעה צבאית. אולם מעטים מזכירים כי סוד ההצלחה של חומת מגן היה גם בעובדה שבמקביל לפירוק הצבאי של תשתיות הטרור, נעשה מאמץ מיוחד לשמר את הממשל האזרחי הפלסטיני על כנו. מקבלי ההחלטות זכרו היטב את נטל האינתיפאדה הראשונה הממושכת שהביאה את הצבא והכלכלה לסף משבר. ההכרעה הצבאית בחומת מגן לא חתרה לניצחון מוחלט במישור הפוליטי, לא בשל מגבלה מבצעית כלשהי, אלא מתוך הכרה במגבלות הכוח של ישראל לאורך זמן.

מדינת ישראל גדלה והתחזקה, אך אנו עדיין לא רומא. אין בכוחנו לבצע פסיפיקציה בכוח, ולאורך זמן, של חבלי ארץ עוינים. את חמאס בעזה ניתן וחייבים להכריע צבאית. חשוב שההכרעה הצבאית הזו תיצור תנאים להמשך פעילות צה"ל בעומק הרצועה על-מנת למנוע התחדשות של האיום משם. עם זאת, חתירה לניצחון במובנו הפוליטי, שבצד השני יהיה שלטון ידידותי לנו, היא חריגה מהנחת יסוד לגבי מגבלות הכוח הישראלי, ומשחקת לידי איראן.

הנחות יסוד נוגעות לא רק לשאלת היותה של מדינת ישראל שחקן א-סימטרי או מעצמה אזורית. ישנם היבטים נוספים. למשל - ביטחון ישראל נשען על מודל של צבא עם במדינה דמוקרטית. או - מדינת ישראל תגן על עצמה בעצמה, אך תוך הישענות על בעלת ברית גדולה.

שתי הנחות יסוד אלה לא נפתחו מחדש. עם זאת, לא ברור עד כמה הן עדיין נלקחות בחשבון. למשל - מודל צבא העם ואופייה של מדינה דמוקרטית מקשים מאוד על מימוש אסטרטגיה של מלחמות יזומות. מדינה דמוקרטית הנשענת על צבא-עם צריכה להוכיח שהיא נלחמת רק בלית-ברירה. ניתן רק לדמיין איך היה נראה המשבר שגררה מלחמת לבנון הראשונה לו הייתה מתרחשת בסביבה החברתית-פוליטית המקוטבת של היום. לא כל שכן התלות הברורה של ישראל בארה"ב.

קריאה למרכז יב דומיננטי של מלחמות-מנע באסטרטגיה הישראלית בעקבות מתקפת השבעה באוקטובר נשענת על ניתוח נכון של האיום, ובכל זאת ספק אם היא עומדת בקריטריונים של אסטרטגיה בת-קיימא. גם הקריאה להיערך למלחמות ארוכות מאוד היא בעייתית, מאותה סיבה. כבר כעת, שישה חודשים לתוך מלחמה עם האויב הקטן יותר של ישראל, ברור כי צה"ל אינו יכול להתמיד במאמצים המלחמתיים שלו כפי שהיה רוצה.⁵⁰ גם גידול ריאלי כלשהו בסד"כ לא ישנה זאת באופן מהותי.

סיכום

תפיסת הביטחון הישראלית המסורתית הייתה מופת לאסטרטגיה בת-קיימא. אמנם נכון היה לנסות לבצע בה התאמות לאור השתנות הנסיבות, אך ההתאמות הללו, כמו אסטרטגיית מבצעי ההרתעה, התגלו כמזיקות. חיוני שנשאל עצמנו איך דנים באסטרטגיה על מנת שתהיה בת-קיימא.

הלמידה ממתקפת השבעה באוקטובר חייבת להעמיק מעבר לכישלונות המקומיים ולשגיאות הנעוצות בנסיבות המקרה. הכשלון חשף שכבת עומק של גישות אסטרטגיות וצבאיות שגויות. אם ננסה להפיק רק את הלקחים המתבקשים לכאורה, ברמה הטכנית, נמצא את עצמנו מתבצרים, מגדילים את צה"ל ומתעצמים בטכנולוגיות חדישות, אך לא ברור אם נתקן את הדרוש תיקון באמת.

בבסיס הכשלון עמדה הנחת-יסוד שגויה לפיה ישראל יכולה לנהוג כמעצמה.⁵¹ העמדה המעצמתית שייחסנו לעצמנו אמורה הייתה לאפשר דחייה והימנעות מהכרעה ישירה של האיום הצבאי שהלך והתעצם בגבולות. כמובן שההימנעות הזו הפכה לחיונית לא בשל עוצמה יתירה, אלא בגלל מבוכה צבאית - הסתגלות חלקית מדי לאיום שהתהווה.

הגדלה דרמטית של הצבא, חיל טילים, הגנות-לייזר, מכשולים חזקים יותר, יותר סד"כ בגבולות ויותר מטוסים, לאו-דווקא מבטיחים הסתגלות טובה יותר, או הסתגלות מספקת. היתרון הכמותי הרוסי בפאתי קייב בפברואר 2022 למשל, לא היתרגם להישג צבאי.

ובכלל, לא ברור אם גידול כמותי דרמטי של צה"ל הוא אפשרי לאורך זמן. כלומר בר-קיימא. האוכלוסייה גדלה, אך שיעור המתגייסים מתוכה הצטמצם.

תגובת-נגד כמותית, אוטומטית, לעוצמת האיומים עלולה להסתיים במענה יקר יותר וטוב פחות, ובמחירים עקיפים שלא בוררו. עוצמה צבאית שאינה בת-קיימא תהפוך במהרה לתורפה. לקחים פופולריים, אך טכניים ושגויים כמו גם גינוי "הטכנולוגיה" עלולים להתברר כהרי-אסון. הישענות על טכנולוגיה מתקדמת היא נדבך קריטי לקיום היתרון האיכותי הישראלי, וכאמור, אנו עדיין מעטים מול רבים.

בעבר הצעתי קווים לגישה צבאית רצויה⁵² ומסגרת עקרונית לתפיסת הביטחון.⁵³ ניתן לקבל הדברים, או לדחותם, אך חיוני לעבור דרך בירור שלהם. לקח השבעה באוקטובר הוא שמדינת ישראל ראויה לדיון רציני יותר מזה שהתקיים עד כה. דיון המתעמק מעבר לכשלים טכניים, מתעלה מעל שיח הטלת אשמה בין אישים ומחנות יריבים.

דיון שחותר לאסטרטגיה בת-קיימא חייב לספק תשובה לטווח ארוך. להתגבר על האתגרים, מעבר לשכבת האיומים. אסטרטגיה כזו נדרשת להיבנות מתוך דיון מערכתי, לא רק תחקיר נסיבתי ופרסונלי ועל עוצמה צבאית המתמודדת, לא עוקפת, את האתגר הצבאי. הנדבך הצבאי בדיון נדרש להיות פתוח ונתון לביקורת, להישען על מקצועיות אך גם על גמישות ויצירתיות. לבסוף, אסטרטגיה בת קיימא חייבת להישען על הנחות יסוד מוצקות ברמת הביטחון הלאומי בכלל, ועל גישה מפוכחת למגבלות העוצמה הלאומית בפרט.

מגיע לנו שיח ביטחוני שקוף מקצועי ענייני ומכבד. מגיעה לנו אסטרטגיה בת-קיימא.

מקורות

- אביב כוכבי, הקדמה לגיליון עליונות צבאית, בין הקטבים 28-30.
- אביתר מתניה ומנחם בכרך, מניעה אסטרטגית כרגל חמישית בתפיסת הביטחון, עדכן אסטרטגי, פב' 2023, INSS.
- אודי דקל ונעה שוסטרמן, מדיניות ישראל כלפי רצועת עזה: חלופות אסטרטגיות, INSS ינואר 2019;
- אור ברק, מ'הכרעה' ל'ניצחון': התרת הבלבול בטרמינולוגיה הצבאית בישראל, עדכן אסטרטגי, כרך 24 גיליון 2, אפריל 2021.
- אורן פריסקו, בזמן אמת - נתניהו לא הכחיש, אתר העין השביעית, 22 אוקטובר 2023.
- איתי ברון וכרמית וולנסי, המהפכה בעניינים צבאיים של הציר הרדיקאלי, מערכות 432 אוגוסט 2012.
- איתי ברון, מעליונות אווירית למהלומה רב־ממדית השימוש בכוח האווירי ומקומו בתפיסת המלחמה הכוללת של ישראל, INSS מזכר 219, ינואר 2022.
- אמיר בר שלום, ערב יום העצמאות ה-74, האם ישראל היא באמת מעצמה אזורית?, זמן ישראל 22/5/2022.
- ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, המעוזים בקו בר לב, נדלה ב17/2/2024.
- גבי סיבוני, תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית מבט על, גיליון 74 באוקטובר 2008, INSS.
- גור ליש, אלה לא המטרות, מערכות 439, אוקטובר 2011.
- גיורא איילנד, מלחמת לבנון השלישית, עדכן אסטרטגי כרך 11 גיליון 2, אוקטובר 2008.
- גל פרל פינקל, מלחמות לוקחות זמן שלישראל אין, מערכות 487, מרץ 2020.
- גרשון הכהן, על יצירת מענה רלוונטי לאיום, בין מענה טכני להסתגלותי, עיונים בביטחון הלאומי מס' 12, המכללות הצבאיות, נוב' 2010.
- גרשון הכהן, למה, בעצם, לא יצאנו למתקפת מנע? ישראל היום 24 ינואר 2024.
- דן מרידור ורון אלדדי, תפיסת הביטחון של ישראל דו"ח הוועדה לגיבוש תפיסת הביטחון (ועדת מרידור) ובחינתו בחלוף עשור, מזכר 182 ספטמבר 2018, INSS.
- זאב ז'בוטינסקי, על קיר הברזל, כתבים אידיאולוגיים ארץ-ישראל א' עמ' 198, באתר מכון ז'בוטינסקי.

- יוחנן צורף, עוד עימות ברצועת עזה: היש באמתחת ישראל רעיונות טובים יותר מהמוכרים? מבט על, גיליון 17, 5 ביוני 2023, INSS.
- יעקב עמידורו, תפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל, בין הקטבים 28-30, יוני 2020.
- מאיר פינקל, השתנות צה"ל אחרי טראומת מלחמה ועל רקע תחושת דחיפות במתן מענה: מודל, היסטוריה, ולקחים לתקופה שאחרי "חרבות ברזל", אתר צה"ל, מרכז דדו 25/1/2024
- מאיר פינקל, כיפת-ברזל קו מז'ינו החדש? מערכות 461, יוני 2015.
- ניר ינאי, דוקטרינה הגנתית לישראל, מערכות 463, אוקטובר 2010.
- עומר דוסטרי, לוחמה באזור האפור התמודדות ישראל מול אסטרטגיית חמאס, מערכות 485-486, דצמבר 2019.
- עמוס הראל ואבי יששכרוב, קורי עכביש, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2008
- עמוס ידלין וג'וריא איילנד, מ"אסון לחזון": אסטרטגיה לאומית לשנת 2024 בראי ה"יום שאחרי" חמאס, תקציר למקבלי החלטות, חברת Mind Israel ומכון הארון למדיניות כלכלית באוניברסיטת רייכמן.
- עמוס ידלין, מתוך ראיון לאתר JDN "ידלין: במלחמה הבאה יש להשמיד את התשתיות האזרחיות של לבנון. בנימין ברגר' בסיון תשע"ה - 21.05.15.
- עמוס ידלין, בתוך אסטרטגיית צה"ל שבחים ערעורים והרהורים, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2016, עורכים: מאיר אלרן, גבי סיבוני וקובי מיכאל.
- עמוס הראל, ככל שחמאס יצליח יותר בבחירות, כך ינהג ביתר איפוק כלפי ישראל, הארץ 26 דצמבר 2005.
- עמוס קובץ' וסמדר ויטבון, תובנות מפיתוח ומבניין הכוח של מערך תמוז, מחצ"ב 2017.
- עמי רוחקס דומבה, ישראל אינה יכולה להכיל סבב לחימה בעזה כל שנה, IsraelDefense 7 אוגוסט 2022.
- ערן אורטל 'במעמד צד אחד', בין הקטבים 15, מרץ 2018.
- ערן אורטל, "להתיש את החתול", בין הקטבים 35, אוקטובר 2021.
- ערן אורטל, "להדליק את האור ולכבות את האש", בין הקטבים 32-31, מאי 2021.

- פיטר סנג'י, הארגון הלומד, הוצאת מטר.
- סא"ל ש', התשה - אסטרטגיה נוספת להשגת ניצחון, מערכות 435, פברואר 2011.
- תמיר ידעי וערן אורטל, "מבצעי הרתעה, פרדיגמה במבוי סתום", אורטל וידעי ינואר 2013
- תמיר ידעי וערן אורטל, "תנו למטכ"ל לנצח", בין הקטבים 39, אוקטובר 2022.
- תפיסת ההפעלה לניצחון, צה"ל 2020, מסמך פנימי.

- Allyn Vannoy, Building the Atlantic Wall, in Warfare History network, Spring 2010.
- Alon Paz in: Transforming Israel's security establishment, The Washington Institute for Near East Policy 2015.
- Charles B MacDonald, The Siegfried Line Campaign, Center of Military History, Washington DC 1993.
- Dima Adamsky, "The art of net assessment and uncovering foreign military innovations: Learning from Andrew W. Marshall's legacy". Journal of Strategic Studies 43(5), 2020.
- Eliot Cohen, Supreme Command: Soldiers, Statesmen, and Leadership in Wartime, Simon and Schuster, 2002.
- Henry Mintzberg, "Patterns in Strategy Formation". Management Science, 24 May 1978.
- Itay Shapira, Israeli Strategic Culture, in Routledge Handbook Strategic of Culture Edited by Kerry M. Kartchner, Briana D. Bowen, and Jeannie L. Johnson, 2024.
- Itay Shapira, Israeli Intelligence – Balancing Conservatism and Innovation, on a webinar by The University of Texas at Austin's Intelligence Studies Project, Strauss Center for International Security and Law, and Clements Center for National Security hosted September 30, 2021
- Lawrence Freedman, Strategy: A History, New York: Oxford University Press, 2013.
- Lazar Berman, Disruptive Innovation and Israel's Threat from Armed Non-State Actors, RealClear Defense. April 21 2020.
- Michael E. Porter, Competitive Strategy Techniques for Analyzing Industries and Competitors, free press, 1980.

הערות

- 1 ערן אורטל, מלחמת עזה והמלחמה שאחריה, בס"א פברואר 2024.
- 2 גרשון הכהן, על יצירת מענה רלוונטי לאיום, בין מענה טכני להסתגלותי, עיונים בביטחון הלאומי מס' 12, המכללות הצבאיות, נוב' 2010.
- 3 ידוע ספרו של פורטר "אסטרטגיה תחרותית" כחלוץ בתחום.
- 4 Adamsky, Dima , "The art of net assessment and uncovering foreign military innovations: Learning from Andrew W. Marshall's legacy". *Journal of Strategic Studies* 43(5),2020, Pp. 611-644
- 5 Israeli thinking is thus reactive, lacking the long-term strategic" mindset necessary to implement an actionable vision for the future" Alon Paz in: *Transforming Israel's security establishment*, The Washington Institute for Near East Policy, 2015 pp viii
- 6 Henry Mintzberg (May 1978). "Patterns in Strategy Formation". *Management Science*. 24 p 934–948
- 7 פיטר סנג'י, הארגון הלומד, ספריית מטר, עמ' 71.
- 8 עמוס ידליון, מתוך ראיון לאתר JDN "ידליון: במלחמה הבאה יש להשמיד את התשתיות האזרחיות של לבנון. בנימין ברגר' בסיון תשע"ה - 21.05.15.
- 9 ר' הניתוח ב"מבצעי הרתעה, פרדיגמה במבוי סתום", אורטל וידעי ינואר 2013, וכן אביב כוכבי, הקדמה לגיליון עליונות צבאית, בין הקטבים.
- 10 איתי ברון, למשל, הבחין בהעדפה זו בנתחו את מסמכי אסטרטגיית צה"ל, ר' בתוך איתי ברון, מעליונות אווירית למהלומה רב-ממדית השימוש בכוח האווירי ומקומו בתפיסת המלחמה הכוללת של ישראל, INSS מזכר 219, ינואר 2022. עמ' 158. ובכלל, הכתיבה ברוח זו היא עניפה. ר' למשל תא"ל דקל: ככל שחמאס יצליח יותר בבחירות, כך יינהג ביתר איפוק כלפי ישראל, אצל עמוס אורן, הארץ 26 דצמבר 2005; או - אודי דקל ונעה שוסטרמן שניתחו כי: "החלופה הטובה מכולן - וכן בעלת סיכויים טובים להתממש - היא כינון הפסקת אש ארוכת טווח בין ישראל לחמאס בתיווך מצרים" בתוך: מדיניות ישראל כלפי רצועת עזה: חלופות אסטרטגיות, INSS ינואר 2019; וכן - עומר דוסטרי, לוחמה באזור האפור התמודדות ישראל מול אסטרטגיית חמאס, מערכות 485-486, דצמבר 2019, עמ' 13.

- 11 למשל קו זיגפריד - ר' Charles B MacDonald, The Siegfried Line Campaign, Center of Military History, Washington DC 1993 Pg 31
- 12 באוקטובר 1973 רק כמחצית ממעוזי קו בר לב היו מאוישים - ר' גם: המעוזים בתעלת סואץ, סקירה באתר ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, נדלה ב-17/2/2024. תקני דיביזיות חיל המצב שאייש את מוצבי "החומה האטלנטית" היו חסרים ולקו גם באיכויות נמוכות. ר' - Allyn Vannoy, Building the Atlantic Wall, in Warfare History network, Spring 2010.
- 13 ר' ניתוח תורפות אסטרטגיות של קווי הגנה היסטוריים אצל מאיר פינקל, כיפת-ברזל קו מז'ינו החדש? מערכות 461, יוני 2015.
- 14 שם, שם.
- 15 מאיר פינקל, השתנות צה"ל אחרי טראומת מלחמה ועל רקע תחושת דחיפות במתן מענה: מודל, היסטוריה, ולקחים לתקופה שאחרי "חרבות ברזל", אתר צה"ל, מרכז דדו 25/1/2024
- 16 ר' תיעוד ציטוטי עיתונאות אצל אורן פרסיקו, בזמן אמת - נתניהו לא הכחיש, אתר העין השביעית, 22 אוקטובר 2023.
- 17 "מאסון לחזון", חברת Mind Israel (עמוס ידלין וג'וריא איילנד) ואוניברסיטת רייכמן, עמ' 3.
- 18 אביתר מתניה ומנחם בכרך, מניעה אסטרטגית כרגל חמישית בתפיסת הביטחון, עדכן אסטרטגי, פב' INSS, 2023, עמ' 20 ו-27-28.
- 19 ר' למשל אצל צבי בראל, חמאס חותר להישגים מדיניים שיהדפו את הביקורות מכל הצדדים, הארץ 16 יולי 2014.
- 20 ר' ניתוח על התהוות ההרתעה ההדדית אצלי - 'במעמד צד אחד', בין הקטבים 15, מרץ 2018.
- 21 תפיסת ההפעלה לניצחון, צה"ל 2020, מסמך פנימי.
- 22 תפיסת הביטחון של ישראל, דו"ח הוועדה לגיבוש תפיסת הביטחון (ועדת מרידור) ובחינתו בחלוף עשור דן מרידור ורון אלדדי, מזכר 182 ספטמבר 2018, INSS עמ' 19.
- 23 שם, עמ' 20.
- 25 שם, עמ' 27.

- 25 גרשון הכהן, למה, בעצם, לא יצאנו למתקפת מנע? ישראל היום 24 ינואר 2024.
- 26 ר' למשל אמיר ברעם אצל עמוס הראל ואבי יששכרוב - יכולת להשתנות בין הפעלת אש לבין תמרון קרקעי וקרב קרוב, היא תנאי להכרעת הגרילה של חזבאללה. לא ניתן להכריע את חזבאללה ללא מגע קרוב", קורי עכביש, ידיעות ספרים, תל אביב, 2008, עמ' 116
- 27 יוחנן צורף, עוד עימות ברצועת עזה: היש באמתחת ישראל רעיונות טובים יותר מהמוכרים? מבט על, גיליון 1734, 5 ביוני 2023, INSS.
- 28 Freedman, Lawrence. Strategy. Oxford University Press 2013
- 29 ר' גם ברון וולנסי, המהפכה בעניינים צבאיים של הציר הרדיקאלי, מערכות 432 אוגוסט 2012.
- 30 למשל ב"מבצעי הרתעה פרדיגמה במבוי סתום" עשתונות 1 המכללות הצבאיות, ינואר 2013 עמ' 17-18.
- 31 גבי סיבוני, תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית מבט על, גיליון 74 באוקטובר 2008, INSS.
- 32 גיורא איילנד, מלחמת לבנון השלישית, עדכן אסטרטגי כרך 11 גיליון 2, אוקטובר 2008.
- 33 Lazar Berman, Disruptive Innovation and Israel's Threat from Armed Non-State Actors, RealClear Defense, April 21 2020
- 34 איתי ברון, INSS מזכר 219, ינואר 2022. עמ' 158
- 35 גישת ההכרעה נכחה הן בתוכניות האופרטיביות, והן כעקרון במסמך "אסטרטגיית צה"ל".
- 36 תפיסת ההפעלה לניצחון 2020, מסמך צה"לי פנימי.
- 37 ר' למשל גור ליש, אלה לא המטרות, מערכות 439, אוקטובר 2011, עמ' 56.
- 38 מתוך דיונים פנימיים.
- 39 Itay Shapira, ISRAELI STRATEGIC CULTURE, in Routledge Handbook of Strategic Culture, pp 361
- 40 ר' גם: Itay Shapira, Israeli Intelligence – Balancing Conservatism and Innovation, on a webinar by The University of Texas at Austin's

Intelligence Studies Project, Strauss Center for International Security and Law, and Clements Center for National Security hosted September 30, 2021

- 41 ר' למשל התיאור אצל קובץ' וויטבון - תובנות מפיתוח ומבנין הכוח של מערך תמוז, מחצ"ב 2017.
- 42 Eliot Cohen, *Supreme Command: Soldiers, Statesmen, and Leadership in Wartime*, Simon and Schuster, 2002
- 43 עמוס ידלין, בתוך אסטרטגיית צה"ל שבחים ערעורים והרהורים, בתוך: "אסטרטגיית צה"ל" בראי הביטחון הלאומי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2016, עורכים: מאיר אלרן, גבי סיבוני וקובי מיכאל, עמ' 181.
- 44 הכתיבה ברוח זו ענפה. ר' למשל - ניר ינאי, דוקטרינה הגנתית לישראל, מערכות 463, אוקטובר 2010.
- 45 ר' גם ניתוח ב"להתיש את החתול", בין הקטבים 35, אוקטובר 2021.
- 46 ר' עמי רוחקס דומבה, ישראל אינה יכולה להכיל סבב לחימה בעזה כל שנה, IsraelDefense 7 אוגוסט 2022; או - אורטל וידעי, "תנו למטכ"ל לנצח", בין הקטבים 39, אוקטובר 2022.
- 47 שוב, הדוגמאות הן רבות, ר' למשל סא"ל ש', התשה - אסטרטגיה נוספת להשגת ניצחון, מערכות 435, פברואר 2011.
- 48 אור ברק אף טענה כך מתוך ניתוח היסטורי מושגי, שהוא שגוי בעיניי. ר' אור ברק, מ'הכרעה' ל'ניצחון': התרת הבלבול בטרמינולוגיה הצבאית בישראל, עדכן אסטרטגי, כרך 24 גיליון 2, אפריל 2021.
- 49 על קיר הברזל, זאב ז'בוטינסקי, כתבים אידיאולוגיים ארץ-ישראל א' עמ' 198, באתר מכון ז'בוטינסקי.
- 50 עוד על כך - גל פרל פינקל, מלחמות לוקחות זמן שלישראל אין, מערכות 487, מרץ 2020, עמ' 15.
- 51 ר' למשל דיון מעניין אצל אמיר בר שלום, ערב יום העצמאות ה-74, האם ישראל היא באמת מעצמה אזורית?, זמן ישראל 22/5/2022.
- 52 ר' למשל "להדליק את האור ולכבות את האש", בין הקטבים 32-31, מאי 2021.
- 53 להתיש את החתול, שם.

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 178 Israel Versus Anyone: A Military Net Assessment of the Middle East, *Kenneth S. Brower*, August 2020
- No. 179 The EU and Israel as Genuine Strategic Partners, *Florin Pasatoiu and Christian Nitoiu*, August 2020
- No. 180 The Israel-UAE Peace: A Preliminary Assessment, *Editor: Efraim Karsh*, September 2020
- No. 181 The American Public and Israel in the Twenty-First Century, *Eytan Gilboa*, October 2020
- No. 182 Iran Behind the Scenes During the Second Israel-Lebanon War, *Raphael Ofek and Pesach Malovany*, November 2020 (English and Hebrew)
- No. 183 The Pentagon's UAP Task Force, *Franc Milburn*, November 2020
- No. 184 The Second Nagorno-Karabakh War: A Milestone in Military Affairs, *Uzi Rubin*, December 2020 (English and Hebrew)
- No. 185 Iran's Killing Machine: Political Assassinations by the Islamic Republic, *Ardavan Khoshnood*, December 2020
- No. 186 The Battle for the Soul of Islam, *James M. Dorsey*, January 2021
- No. 187 The Caspian Sea as Battleground, *James M. Dorsey*, February 2021
- No. 188 The Abraham Accords: Contrasting Reflections, *Shmuel Trigano*, March 2021
- No. 189 American Development of UAP Technology: A Fait Accompli?, *Franc Milburn*, March 2021
- No. 190 Should Israel Cooperate with the ICC? *Anne Herzberg*, March 2021
- No. 191 The Logic Behind the JCPOA—Then and Now, *Oded Brosh*, May 2021 (English and Hebrew)
- No. 192 Middle East Futures: Defiance and Dissent, *James M. Dorsey*, June 2021
- No. 193 ASMLA: An Empirical Exploration of an Ethno-Nationalist Terrorist Organization, *Arvin Khoshnood*, June 2021
- No. 194 The Laundromat: Hezbollah's Money-Laundering and Drug-Trafficking Networks in Latin America, *Emanuele Ottolenghi*, July 2021
- No. 195 The 2021 Gaza War: The Air Campaign, *Ehud Eilam*, July 2021 (Hebrew only)
- No. 196 The Radicalized Israeli Arabs, *Efraim Karsh*, August 2021
- No. 197 A New Palestinian Authority NGO Decree Might Halt US Aid to the West Bank and Gaza, *Dore Feith*, August 2021
- No. 198 Iran's Nuclear Program: Where Is It Going? *Raphael Ofek*, September 2021
- No. 199 The Nagorno-Karabakh Conflict: Roots and Consequences, *Galit Truman Zinman*, September 2021
- No. 200 Russia's War Against Ukraine - Impacts on Israeli Nuclear Doctrine and Strategy, *Louis René Beres*, April 2023
- No. 201 The War in Ukraine: 16 Perspectives, 9 Key Insights, *Eado Hecht, Shai Shabtai (Eds.)*, August 2023
- No. 202 The Oslo Disaster 30 Years On, *Efraim Karsh*, September 2023
- No. 203 National Cyber Strategy: Issues for Discussion, *Shai Shabtai*, January 2024
- No. 204 The War of October 7 – and the One to Follow, *Eran Ortal*, February 2024
- No. 205 Israel Needs a Sustainable Strategy, *Eran Ortal*, April 2024